

ԵՂՕԻ ՔՈՌ ԲԱԽՏԸ

I

«Հայր սուրբ ջան, աջիդ զուրբան, մի օգնութիւն արա ինձ. միայն երկու ռուբլի է պէտք, որ մեր գիւղ հասնեմ»:

Այս խօսքերով եկեղեցու բակում՝ դիմեց վարդապետին մի երիտասարդ գիւղացի, աջ թեւը կապած, հէնց այն րոպէին, երբ վարդապետը կամենում էր եկեղեցի մտնել: Գիւղացու մեծ, մորթէ փափախը, տրեխները, պատռտուած չուխան և ցաւոտ դէմքն աւանդաբար դարձեցին վարդապետի և փոքրածիւր ժամանորների ուշադրութիւնը: Պարզ էր, որ նա նոր էր եկել Բագու և շրջապատող փարթամութեան մէջ իր փափախով և տրեխներով մի տարօրինակ հակապատկեր էր ներկայացնում:

—Ո՞րտեղացի ես, այ տղա, հարցրեց վարդապետը:

—Ծառայ եմ, ապարանցի եմ, Սաքոյի Եղոն եմ: Երկու շաբաթ կայ, եկել եմ Բագու, հիմա երկու մանէթ է պէտք, որ յետ դնամ գիւղ, մեր տուն:

Եւ գիւղացին նորից իր աղերսալի նայուածքը յառեց վարդապետի վրայ:

Նրա արեակէզ, փոշոտ դէմքը թախիժ, վիշտ էր արտայայտում, բայց ոչ տրտունջ, ոչ յուսահատութիւն. առաջին ակնարկից կարելի էր համոզուել, որ ձեր ա-

աաջ կանգնած է մի միամիտ գեղջուկ, որի նահապետական պարզութիւնն ու անմեղութիւնը դեռ չէին խախտուել ապականուած բաղադրի ներսուած բարոյական միջնորոտում: Այդտեղ, այո, կար վիշտ, բայց միևնոյն ժամանակ այդ վիշտը անմուռնջ տանելու վրձնական համբերութիւն:

— Է, լաւ, եթէ երկու շաբաթ է միայն, որ եկել ես այստեղ, էլ ինչո՞ւ ես այդպէս շուտ յետ գնում. ինչի համար էիր եկել. — խստութեամբ հարցրեց հայր սուրբը:

— Ծառայ եմ, եկել էի բախտս փորձեմ:

— Փորձեցիր միթէ և ինչպէս:

— Բախտս քոս դուրս եկաւ, Աստուած չուզեց, օրհնեալ լինի նրա կամքը. երեւի ճակատիս այդպէս էր գրուած... ինչ անենք. Աստծու հետ հօ կուուել չէ կարելի. աղաւում եմ, երկու մանէթ չնորհիր, դառնամ մեր գիւղ:

— Երկու մանէթ, ինչո՞ւ անպատճառ երկու, միթէ այս մեծ բաղաքում չը կարողացար երկու մանէթ հաւաքել:

— Ես այստեղ ոչ սրի չեմ ճանաչում, հայր սուրբ, մեր գիւղից մարդիկ կան, բայց նրանց տեղը չը գիտեմ. ինչ անէի, ողորմութիւն հաւաքէի. դուք մեր հայրն էք, դուք տուէք. ամա՛ն, հայր սուրբ, մի խնայիր երկու մանէթը, տուր գնամ:

— Ախր երկու մանէթով ինչպէս կը գնաս Ապարան, այ տղայ, աւելի մեղմ և կարեկցական ձայնով ասաց վարդապետը:

— Ծառայ եմ աջիդ, հայր սուրբ. չորս մանէթ տուել է ինձ զավօդի տէրը. երկու մանէթ էլ պէտք է, որ այստեղից Աղստաֆա գնամ երկաթուղով:

— Իսկ այնտեղից ինչ պէտք է անես:

— Աղստաֆից ոտքով կը գնամ մինչեւ մեր գիւղ. Այդ միջոցին եկեղեցին օրհնելու երրորդը հնչեց.

վարդապետը շտապով ներս մտաւ ասելով. «Լաւ, սպասիր այս գիշեր, վաղը կը կարգադրենք»:

*
* *

Երեկոյ է, մութը կոխել է. երկնակամարի վրայ աստղերը սկսեցին փայլել. Բագուի աղմկալից փողոցներում կառքերի, ձիաքարշների անց ու դարձը ականջ է խլացնում: մարդիկ անցնում են տենդային արագութեամբ, կարծես չարագործներ լինին, որոնց յետեւից ոստիկաններ են ընկել բռնելու:

Հայոց եկեղեցու հանդէպ գտնուող հրապարակի լապտերները աղօտ, մեղմ լոյս են սփռում շրջակայքի վրայ, հեռւում լսում է նաւի սուր սուլոցը և ամէն ինչ ցոյց է տալիս, որ նաւթային մայրաքաղաքի բնակիչները դեռ չեն մտածում հանգստանալու, բնելու, թէև արդէն ժամը 10-ն է: Փչում է «գելավար» խեղդող բամին, որից բնակիչները կորչում են քափ քրտնքի մէջ. ամենքը վազում են այն միակ տեղը—քաղաքային այգին, ուր կարելի է փոքր ինչ զով օդ շնչել: «Անի-ժուի այս տեսակ քաղաքը», լսում են շարունակ խօսակցութեան ձայներ, «եթէ այս փողն չը լինէր, ոչ ոք չէր ապրի այս դժոխքում: Դիւ մեր երկրի օդ, սառն ջուր, ուր էք»:

Քնած չէ այդ միջոցին և ապարանցի Եղօն, Սարգըսի տղան: Վարդապետի հրամանով ժամհարը նրան թոյլ տուեց գիշերը անցկացնել եկեղեցու բակում: Պարզուելով զանգակատան լերկ սալայատակի վրայ, մօթալ փափախը գլխի տակին դրած բարձի տեղ և պատըռտուած չուխան վրան ձգած վերմակի տեղ, նա ակնապիշ նայում է աստղազարդ երկնքին. երբեմն-երբեմն, երեւի փալասի մէջ կապած թելի ցաւից, նրա դէմքը կծկւում է և նա «վայ նանի, վայ նանի» հառաչն է արձակում: Փողոցի աղմուկը, դղրդող կառքերը, տաք և հեղձուցիչ «գելավար» բամուս վզոցը չեն հասնում նրա ականջին. նա, խլացած, ոչինչ չէ լսում: Նոյն

իսկ ոչինչ չէ տեսնում. գործում է միայն նրա միտքը և գործում է արագութեամբ. ծանօթ պատկերներ մէկ մէկու յետեւից գալիս, սահում են նրա առաջից. թարմանում են յիշողութիւնները և նա, մոռանալով թեւի վերքի կսկիծը, ապրում է այդ յիշողութիւններով ու պատկերներով:

• •

Ահա իրանց գիւղը. դեռ երկու շաբաթ առաջ ինքն այստեղ էր. առաւօտը, լուսածագին, վեր էր կենում, դնում դէպի աղբիւրը, զով, սառն աղբիւրը, երեսը մի լաւ լուանում, խաչակնքում, վերագառնում տուն. Շուշանն արդէն աղլուխի մէջ կապել է հացը և պանիրը՝ հանգը գնալու համար. փոքրիկ Մուկուշը դեռ քնած է Ծերունի հայրը, Սարգիս ապէրը ժամից վերագառնում է. նա, սովորաբար, տխուր է, երեսը կնճիռներով, խորշումներով ծածկուած. խորին թախիժ նկարագրուած է այդ դէմքի վրայ:

—Ապէր, ասում է Եղօն, ախր փոխանակ այդպէս հալումաշ լինելու, աւելի լաւ չէ թոյլ տաա գնամ Բագու, համ Գրիգորին գտնեմ, համ բախտս փորձեմ. կարելի է Աստուած մեզ էլ ողորմի, մենք էլ մի կտոր հացի տիրանանք, աղբատութիւնից ազատուենք:

—Այ՛ որդի, պատասխանում է շարունակ Սաքօն, փոքր եղբայրդ՝ Գրիգորը գնաց. ահա ութ ամիս ոչ մի լուր չը կայ. մեռաւ, սաղ է, չը գիտենք. հիմա դու էլ գնաս, ո՞ւմ յոյսին ես թողնում ծերունի հօրդ, խեղճ կնոջդ և երեխայիդ. ո՞վ պէտք է մեզ պահի և կերակրի, ո՞վ պէտք է աչքերս փակի, վերջին մի բուռ հողն ածի վրաս. չէ որդի, բախտը փորձելը լաւ չէ. Աստուած եթէ ուզենայ, եթէ վճռուած է, բախտը ինքն էր ոտքով կը գայ քո դռան շէմքին կը չոքի. լաւ չէ Աստծուն փորձել. քո պապերի բոյնը, քո արան ու արօտը մի թող. մի կտոր հաց Աստուած միշտ կը տայ, ծտերին, անասուններին կերակրողը մեզ էլ կը հասնի:

— Չէ ապէր, ինչ ուզում ես ասն, ես պէտք է գնամ. ընկերներս կիրակի օր ճանապարհ են ընկնում, ես էլ նրանց հետ. հէրիք է, ինչքան քափ քրտնքի մէջ աշխատեցինք, թող մի քիչ էլ մենք հարստանանք, ինչպէս շատերն ուրիշ տեղերից գնացել հարստացել են, մի քիչ էլ մենք հարստանանք. երկու երեք տարի կ'աշխատեմ Բագուում, մի քիչ փող կը հաւաքեմ, կը վերադառնամ, պարտքերնիս կը տանք կ'ազատուենք մեր արիւնը ծծող պարտատէրից, և այն ժամանակ, մենք էլ բախտաւոր կը լինինք. ինչ ես գուր բախտիս առաջը կտրում:

Ծերունին ուշադրութեամբ մտածեց աչքերը գետին յառած, ապա ասաց ախ բաշելով:

— Դէ դու գիտես, որդի, գնա, Աստուած քեզ հետ. գուցէ փոքր եղբօրդ էլ ճարես հետդ բերես, նշանածի աչքը ճանապարհին է:

*
* *

Կիրակի է. գիւղը առանձին կենդանութիւն է ստացել. Եղօն և մի քանի իրան նման աղքատ երիտասարդներ պատրաստում են ճանապարհ ընկնել դէպի Աւետեաց երկիրը, ոսկու հանքէ: Եղօնաց տանը մատաղ են արել. պատարագից յետոյ տէրտէրը և գիւղի համփաները հաւաքուեցին. մատաղը օրհնուեց, բաժանուեց. սուփրան զցուեց և տէրտէրն ու համփաները Սաքօ ապօր հետ մի քանի բաժակ օղի և գինի խմեցին. «Բարով գնաս, շուտով գաս, որդի, ձեր օջախը վառ, շէն պահես, լիանաս, կշտանաս և մեզ էլ լիացնես, կշտացնես»: Եղօն ոտքի կանգնած ծառայում է և շնորհակալութիւն յայտնում: Ծուշանը այս ու այն կողմն է վազում հազիւ արտասուքը զսպելով: «Քեզ մատաղ, Եղօ, մեզ չը մոռնաս, Գրիգորին հետդ բերես, շուտ գաս, մեր արեւը չը խաւարեցնես»:

Եղօն այնքան յուզուած էր, որ լաւ չէ յիշում, ինչպէս տէրտէրը «Տէր ուղղեա զճանապարհս» կարդաց,

Սաքօ ապէլը համբուրեց ճակատը, ինչպէս ինքը հօր առաջ չորեք, օրհնութիւնն առաւ, ինչպէս ամաչելով, կարմրելով Շուշանին մնաս բարեւ ասաց, Մուկուչին համբուրեց և պաշարով լի խուրջինը ուսին գցելով՝ դուրս եկաւ գիւղից ու միացաւ ընկերներին:

Եղօն ուրախ է. ընկերների հետ «մուխամազ» երգելով գնում է Դիլիջանի հրաշալի, զով անտառի միջով. չէ որ նրա փափազը կատարուեց, չէ որ, վերջապէս, նա գնում է բախտ որոնելու. նա կատարեալապէս հաւատացած է, որ այդ բախտը գտնելու է և գտնելու է Բագուում. «Ինչո՞վ եմ ես պակաս ուրիշներից, միթէ ես Աստծու ստեղծածը չեմ, միթէ ինձ պէս ղօշաղ տղային Աստուած չի խղճայ: Չէ, անպատճառ կը տայ»: Միայն Եղօն չէ կարողանում երեւակայել, թէ ինչպէս է հարստանալու, ոսկիները ինչպէս են թափուելու գլխին. նա լսել է, որ ոսկին թափուում է նաւթի ձեւով. յանկարծ, հողի տակից խփում է նաւթի շատրուան և մի քանի ժամուայ խփածը բաւական է մարդի հարըտացնելու համար: Ճիշտ է, այն հողերը, ուր գտնուում են ֆօնտանները, ձրի չեն. ամեն մարդ չունի, բայց այդ հոգ չէ: Եղօն հաւատացած է, որ կը գտնուին շատ բարի մարդիկ, որոնք իրանց ֆօնտանի երկու երեք ժամուայ խփածը կը բաշխեն իրան, ասելով, դէ, Եղօ, գնա բախտաւորուիր: Ի՞նչ բան է մի երկու ժամը նրա համար, որի ֆօնտանը ամբողջ օրերով խփում է. այդ անպատճառ կը լինի, և Եղօն, արդէն մտքում օրհնում է իր անյայտ բարեբարին: Որպիսի եռանդով Եղօն աշխատելու է այդ բարեբարի համար: Նա արդէն ազատուած է տեսնում իրան, հօրը, Շուշանին գիւղական վաշխառու Մկրտումի ձեռքից. «Ա՛ռ, ահա փողդ, այլ եւս մի ծծիր մեր արիւնը, չպրտում է նա չարչուն երկու հարիւրանոց.—ըո տուած երեսուն մանէթի տեղ ստացիր երկու հարիւր, յետ տուր մեր մուրհակը»: Ո՛հ, ինչպէս փայլում է Շուշանի երեսն ուրախութիւնից:

Ահա և Աղստաֆայի կայարանը. եղօն առաջին անգամն է տեսնում երկաթուղին. նա չլացած է. լօկօմոտիվը նրան թուում է մի վիթխարի գազան. խուրջինը ուսին՝ նա պըշած նայում է. ընկերների օգնութեամբ մի կերպ տեղաւորուում է վագօնում և մինչեւ Բագու հասնելը, համարեա տեղից չէ շարժուում: Ինչքան խելքին զօռ է տալիս, նա չէ կարողանում ըմբռնել, թէ ինչ ոյժ է, որ մղում է երկաթուղին այսպէս արագ վագելու. «այստեղ սատանայի ձեռք կայ», վճռում է նա և աւելի կուշ է գալիս իր անկիւնում ու մի տեսակ թմրութեան մէջ ընկնում, մինչեւ որ ընկերներից մինը կողքին բթում է ու ասում. «վեր կաց, խուրջինդ հաւաքիր, հասանք Բագու»:

Բագու անունից նա ցատկում է, իբրեւ էլէքտրական ցնցումից. չէ որ հասել էր իր փափագին, չէ որ հասել էր, վերջապէս, այն տեղը, ուր իր երազները պէտք է իրականանային, ուր հարստութիւն պէտք է ձեռք բերէր և գնար ազատելու իր հօրը, ընտանիքը չարչի Մկրտումի ճիրաններից, քաղցրացնելու իր Շուշանի դառն օրերը և պատճառելու նրան անբաւ ուրախութիւն: «Տէր Աստուած, դու յաջողիր գործս», խաչակներեց Եղօն դուրս գալով վագօնից, խուրջինն ուսին, մօթալ փափախը գլխին և շուարած նայելով դէս ու դէն վագող ամբոխի վրայ:

«Ո՛ւր են վագում սրանք այսպէս լեղապատառ», մտածեց նա, և յանկարծ յիշեց. «ախր չէ որ ոսկի հաւաքելու են գնում. երեւի ամեն մարդ ուզում է ինքն առաջ ընկնի, ինքն առաջինը հաւաքի ոսկին: Տէր Աստուած, թող աչքդ քաղցր լինի իմ վրայ, ինձ եւս արժանացրու այդ բախտին. ես եւս քո արարածն եմ»:

Այս մտածմունքից նրան հանեցին ընկերները և խորհուրդ տուին գնալ իրանց հետ Բալախանի, ուր նա կարող է և գործ գտնել, և եղբօրը տեսնել:

Բալախանի նա, նոյն ընկերների օգնութեամբ, վարձուեց բանուոր Ն. պրօմիսլայի մէջ: Կառավարիչը

մի երիտասարդ. ֆրանս ձեռով հագնուած ինժեներ,
տեսներով նրան ասաց. «Տո՛ւ, այս բռի արջին որտեղից
էք բերել»: Եղօն վիրաւորուեց, բայց նկատելով որ իր
ընկերները ինժեների առաջ խոնարհ, գլուխը ծած
կանդնած են, կուլ տուեց վիրաւորանքը և լռեց: Նրան
նշանակեցին օրական 60 կոպէկ վարձ և յանձնեցին
վարպետներից մէկի հսկողութեան: Այլ եւս նա իր ըն-
կերներից և համագերիւղացիներից ոչ ոքի չը տեսաւ.
ամեն մարդ իր գործին, իր գլխի համար է մտածում:
ո՞վ ժամանակ ունի յիշելու թէ ինչ եղաւ Եղօն, ինչ է
անում: Եղօն չը կարողացաւ առաջին շաբաթը որեւէ
տեղ գնալ. անժանօթ, առանց առաջնորդի, նա չըշկը-
լուած մնում էր ամեն անգամ, երբ կամենում էր գոր-
ծարանից մի տեղ հեռանալ. ամեն տեղ վիշկաներ, մե-
քենաներ, հորեր, սեւ նաւթ, սեւ ցեխ. ցերեկները
նրան սաստիկ աշխատեցնում էին առաւօտից մինչեւ
երեկոյ. իսկ երեկոյեան նաւթի մէջ կորած, սեւացած,
նա յոգնութիւնից տեղն ու տեղն քնում էր միւս մշակ-
ների հետ: Նա տանջւում էր մանաւանդ ծարաւութիւ-
նից» որովհետեւ չէր կարողանում խմել Բալախանի
նաւթահամ ջուրը: Եւ նա չէր հասկանում, գլուխը կոտ-
րում էր, բայց չէր հասկանում, թէ ինչպէս է հարըս-
տանալու այդ նաւթի, ցեխի, կեղտի մէջ, ինչպէս է
գիղելու ոսկիներ: Ամբողջ մի շաբաթ եւս չը կարողա-
ցաւ որեւէ տեղեկութիւն ստանալ եղբոր մասին: Վեր-
ջապէս կիւրակի առաւօտ, իր համագերիւղացիներից եր-
կու հոգի եկան և նրան տարան իրանց հետ, ասելով.
«Գնանք տրակտիր, կարելի է եղբորդ էլ այնտեղ տես-
նես, բեզ էլ մի լաւ կընքենք այսօր, մարդ դառնաս,
տեսնում ես բռի արջ են անուանում»:

*
• •

Եւ ինչ տեսաւ Եղօն. նրանք մտան մի ստորեր-
կրեայ պանդոկ. սկզբում Եղօն ոչինչ չը նկատեց. ծխա-
խոտի թանձր մուխը, բազմաթիւ մարդկանց շնչառու-

թիւնը առաջ էին բերել մի մշուշ, որի միջով շատ դժ-
 փուար էր տեսնել, զանազանել առարկաները և մարդ-
 կանց, սոսկալի ժխտը էր տիրում այդ պանդուկում: Բա-
 ժակների չըրթկոց, աղաղակներ, երգ, գոռոց գոչիւն,
 խռպոտ ձայներ, շիշերի բացուելու տրաքոց, հայհոյանք.
 — ամենը իրար խառնուելով մարդի ականջներն էին
 խլացնում: Եղօն նստեց իր ընկերների հետ մի սեղանի
 առաջ. քիչ-քիչ նրա աչքերը սովորեցին տեսնել իրերը և
 մարդկանց և այն ինչ-որ նա տեսաւ, նա երբէք չի
 մոռանալ: Նա տեսաւ ուսւ բանուորներ, նստած ուսւ
 աղջիկների հետ, օղի, գարեջուր էին խմում և երբեմն-
 երբեմն համբուրում, իրար հետ սիլի-բիլի անում:

Ամօթխած Եղօն կարմրեց, ըռընեց. ընկերները ծի-
 ծաղում էին, տեսնելով նրա այդ վիճակը և սկսեցին
 փափաւ. շուտով նրանց սեղանի վրայ ևս երևացին բա-
 ժակներ, գինի, գարեջուր: Նրան ստիպեցին խմել,
 բայց նրա կոկորդից ոչինչ ցած չէր իջնում: Նրա միտքը
 արագութեամբ գործում էր. նա չէր հասկանում ինչ-
 պէս տղամարդը, որ գլխին փափախ ունի դրած, կա-
 րող է հրապարակով, օտարների ներկայութեամբ, օր
 ցերեկով կնոջ համբուրել. «Երևի ուսմաների աղաթն
 այդպէս է», մտածեց նա: Բայց այս ինչ է տեսնում:
 Նոյնը անում են և հայերը, իր ապարանցի ընկերները.
 քրտինքը կոխում է Եղօն յուզմունքից, իսկ ընկերները
 հռհռում են միայն, տեսնելով նրա վիճակը:

Եղօն յանկարծ ծլունկ եղաւ. նստած տեղից,
 կարծես նրան շիկացած երկաթով դիպան կամ օձ
 կծեց: Նրա չարածճի ընկերները աչքով էին արել
 տրակտիրային աղջիկներից մէկին և սա մօտենալով,
 յանկարծ համբուրել էր նրան: Եղօն ամբողջ մարմնով
 դողում էր, կարմրատակել էր սաստիկ վիրաւորուած
 զգալով իր ամօթխածութիւնը: Նա, զաւակի տէր, նա,
 որ գիշերները նոյն-իսկ վախենալով էր համբուրում
 Շուշանին, այժմ իր այտերի վրայ զգաց մի այլ կնոջ
 համբոյքը: Իր կարծես այրեց, դաղեց նրան. բնագդմամբ,

նա ձեռքով սկսեց սրբել այդ այրուած տեղը: Տէր Աստուած, այս որտեղ է ընկել, այս ինչ աշխարհէ, միթէ այսպէս պէտք է փող աշխատել. հարամ լինի այսպիսի փողը: Նա քիչ էր մնում լաց լինի. նա զգում էր, որ պէտք է փախչել, հեռու փախչել այստեղից, և մտածում էր այդպէս էլ անել, երբ, յանկարծ, մի այնպիսի նոր բան տեսաւ, որ տեղնուտեղն մեխուած մնաց: Այս ինչ է, միթէ նա է, Գրիգորնէ, իր հարազատ եղբայրը. այն ամօթխած ամաչկոտ, հեղ, վախկոտ Գրիգորը: Եթէ պանդոկի տանիքը փուլ գար և գլխին թափուէր, եղօն այնքան չէր զարմանայ. Գրիգորը նստած անկիւնի սեղանի մօտ, հարբած, համբուրում է մի կնոջ, թեւ ձգում է նրա պարանոցով, ինչ որ երգ է երգում խռպոտ ձայնով, նա կամենում է նորից համբուրել աղջկան, սա թոյլ չէ տալիս, ինչ-որ ասում է. Գրիգորը ձեռքը տանելով գրպանը, հանում է մի իւղոտած, կեղտոտ փողաման և հանելով թղթադրամներ, առաջ 3-անոց, յետոյ 5-անոց, տալիս է նրան: Աղջկը վերցնում է և թոյլ է տալիս համբուրուել իրան. Գրիգորը գարեջուր է պահանջում, նորից խռպոտ ձայնով երգում է, նորից կամենում համբուրուել աղջկան:

Եղօն քիչ է մնում շնչասպառ լինի. նրա աչքերը մթնանում են, կարծէր մէկը նրա գլխին մի ահագին թռիմախով խփել է: Այնտեղ, գիւղում, հայրը, մայրը, ինքը, Շուշանն և Մուկուչը հալւում, մաշւում են վաշխառու Մկրտումի ձեռքին, պարտքերի մէջ խրուած. այնտեղ, գիւղում, խեղճ նշանածը անհամբեր սպասում է Գրիգորին, որ գայ փող բերի, պարտքերը տայ, պսակուի, իսկ նա, այստեղ, նա իր փողերը ծախսում է գինեմոտում, անառակ կանանց հետ:

Եղօն զարմանում է, որ պանդոկը փուլ չէ գալիս և իրանց ամենքին տակովը չէ անում: Զայրոյթը—կատաղութիւնը խեղդում են նրան, նա կամենում է հարայ տալ, պոռալ, բայց կոկորդը չորացել է:

—Տօ, ինչ ես աչքերդ չռել, նայում, կարծես մեզ

ամենքիս ուզում ես ուտել. ի՞նչ կայ,—ուսին խփելով
ասացին ընկերները, չը հասկանալով ի՞նչ է կատար-
ւում եղօր մէջ։

Եղօն միայն մատով ցոյց տուող Գրիգորին և աղջը-
կան։

—Հօ, հօ, հօ, քրքուացին ընկերները. եղբայրդ.
էհ, ի՞նչ անենք, ջահիլ է, զուարճանում է. սպասիր,
սպասիր, թող անցնի մի երկու ամիս, դու նրանից
վատթարը կ'անես. նստիր, նստիր, յիմար, խմիր գի-
նին։

—Ե՛ս... պոռաց վերջապէս եղօն և խելագարի
նման դուրս նետուեց պանդոկից, վախենալով որ չը
լինի ինքն ևս եղբօր պէս դառնայ, մոռանայ հօրը,
մօրը, Մուկուշին, Շուշանին և չարչի Մկրտումին։

Եւ նա քայլում է անձանթ փողոցում շշկուած
այծեամի պէս. նա փախչում է պանդոկից ինչպէս վա-
րակիչ բոյնից, բայց եղբայրը... Գրիգորին, քնաց ախր, բա
ինքը ոչինչ չաթի՛, բա թեւից չը բռնի՛, չը փորձի՛ դուրս
բաշել ցեխից։ Նա յետ է դառնում շտապ-շտապ, ներս
է մտնում և առանց իր շուրջը նայելու ուղիղ գիմում
է եղբօր վրայ և ձեռքն ուսին դնում։

—Գրիգոր, այ Գրիգոր, էս ի՞նչ հօղն ես տալի մեր
գլխին։

Եղբայրը նայում է կարմրած աչքերով և կարծես
չի հասկանում։

—Բա մեր տունը, մեր օջաղը, ախպէր, էդ ի՞նչ
օրի ես. բա բո նշանածը...

Եղբայրը բարձրանում է օրօրուելով և ուզում է
գրկել Եղօին, բայց էլի ընկնում է կեղտոտ նստարանի
վրայ։

—Գնանք, ախպէր, ասում է եղօն թեւը բռնելով և
դէպի դուռը բաշ տալով. Գրիգորը թեւը դուրս է բա-
շում, ձեռները տարածած գրկում է աղջկան... Եղօն
գլուխը կախ դուրս է գնում, իսկ բազմութիւնը յե-
տեից հռհռում է։

Եղօն չը գիտէ, չէ յիշում ինչպէս նա կարողացաւ հասնել Բալախանի իրանց գործարանը. նա պառկեց ամբողջ օր, ամբողջ գիշեր նա չշարժի պէս էր. անկապ մտքերը վրդովում, խանգարում էին նրա ուղեղը. նա չը կարողացաւ մի բոպէ քնել: Միայն լուսաբացին, վեր կացաւ, սառն ջրով երեսը լուաց, և սև մտքերով պաշարուած՝ գլուխը բաշ գնաց աշխատելու. նա մոռանալ չէր կարողանում եղբօրն ու պանդօկը: Մի հօրի գլխին կանգնած, նա սկսեց պատեցնել մեքենան և որովհետև խելքը գլխին չէր, ուշքը ուրիշ տեղ էր, ոչ որ էլ, ոչ գլխաւոր վարպետը, ոչ օգնականը իրան ոչինչ չէին հասկացրել, նա մեքենան պատեցնելիս, ձեռքը չը քաշեց ժամանակին և մեքենան ջախջախեց նրա թևը:

Նա ընկաւ ուշաթափ և երբ աչքերը բացեց իրան գտաւ հիւանդանոցում: Բժիշկը քննեց վէրքը, ինչ-որ հեղուկով սրսկեց, լուաց, կապեց և ասաց, որ կարող է բժշկուել, բայց թևը կարող է անպէտքանալ և թղթի վրայ ռուսերէն մի բան գրելով տուեց նրան ու ճամբեց: «Էս էլ իմ քոռ բախտիցն է» մտածեց Եղօն ու լուռ մունջ գնաց գործարանը, թևը կտալած: Նա այժմ ուշքի էր եկել և նրա համար ամեն բան պարզ էր, վէրքը նրան սթափեցրել էր: Նա եկաւ բախտը փորձելու և փորձեց. Աստուած չը կամեցաւ, որ նա հարստանայ. դրա համար էլ նրա թևը կոտորուեցաւ. զուր տեղն ինքը չը լսեց հօրը, թողեց իրանց արտերը, այգին, իրանց տունը: «Եւ ով գիտէ, մխիթարում էր նա իրան, այս Աստուծու կողմից մի ազդարարութիւն է. եթէ մնամ այստեղ, դուցէ ես էլ եղբօրս նման մոռանամ ամեն բան, նամուս, խիղճ, հայր, մայր, կին. չէ, չէ փախչեմ, մի օր առաջ փախչեմ՝ այստեղից, սա դժոխք է, այստեղ ես կ'այրուեմ, կը տոչորուեմ: Բայց Գրիգորը. ի՞նչ է լինելու ական: Հա՛, նա մեռել է իրանց համար, այդպէս էլ կ'ասի հօրը և մօրը:

Եղօն մտաւ կառավարիչ-ինժեների մօտ մնաս բարեւ տնելու և խնդրելու, որ հացը հալալ անի: Մեծա-

հոգի կառավարիչը ոչ միայն հացը հալալ արեց, այլ և չորս ուրբալի էլ բաշխեց ճանապարհածախս: «Ճիշտ-որ բռի արջ է, մտածել էր նա, կարող էր մեղանից բաւական փող պահանջել վտանգուած ձեռքի համար»:

— Ինչ լաւ մարդ է, մտածեց Եղօն և գլուխ տալով դուրս եկաւ, մէջքին ձգեց իր փոքրիկ պարկը ու դիմեց Երկաթուղու կայարանը: Այդտեղ նա իմացաւ, որ մինչև Աղստաֆայ տոմսակն արժէ վեց ուրբալի. ինչ անի. Երկու ուրբալի պակասում էր. ո՞ւմ դիմի: Հայ մշակները նրան խորհուրդ տուին գնալ հայոց եկեղեցին վարդապետի մօտ: Եւ նա դիմեց վարապետին:

II

Հաւերը կանչելիս Եղօն դեռ չէր քնած. լուսաբացին աչքերը ծանրացան, քունը կոխեց և զարթնեց միայն այն ժամանակ, երբ ժամհարը կողքին բռնելով տապ. «Վեր կաց, հէրիք քնես, գնա մշակութեանդ յետեից»: Եղօն ոտքի կանգնեց, հագաւ չուխան, մօթալ փափախը դրեց գլխին, խաչակնքեց, համբուրեց եկեղեցու դուռը ու կանգնեց բակում: Երկար նա սպասեց, արեւն արդէն մի քանի կանգուն բարձրացել էր երկնքի վրայ, երբ, վերձապէս, մի քանի անգամ ժամհարին աղաչանք-պաղատանք անելուց յետոյ, նրան թոյլ տուին մտնել հայր սուրբի մօտ: Մտնելով, Եղօն մօթալ փափախը վերցրեց, մօտեցաւ, համբուրեց վարդապետի աջը և գլուխ տուեց երեք ուրիշ աղաների ևս, որոնք նստած էին նրա մօտ:

— Այս աղաներին, ասաց վարդապետը, նեղութիւն եմ տուել դան այստեղ քո գործի համար. սրանցից երկուսը ագլօկատներ են, միւսը բժիշկ. Պատմիր, տեսնենք ինչ ես ուզում:

— Մռայ եմ, ես ոչինչ չեմ ուզում. խնդրում եմ ինձ Երկու ուրբալի տաք, որ կարողանամ մեր գիւղը հասնել:

Վարդապետը աչքով արեց աղաներին. նրանցից մինը, դիմեց Եղօին.

—Անունդ ինչ է, ռրտեղացի ես:

—Ծառադ, Սաքօյի Եղօն, ապարանցի է:

—Ինչո՞ւ էիր եկել Բագու:

—Եկել էի բախտս փորձեմ, մի քանի շահու տիրանամ, պարտքից ազատուեմ:

—Էհ, բախտդ փորձեցիր, որ հիմա կամենում ես վերադառնալ:

—Հրամանքս, փորձեցի. բախտս բոռ դուրս եկաւ:

—Ի՞նչպէս թէ քոռ դուրս եկաւ:

—Էնպէս. Աստուած չուզեց որ հարստանամ, տուեց թեւ ջարդեց. Հիմա պէտք է մեր տուն վերադառնամ. երկու մանէթ պէտք է:

—Լսիր, Եղօ, վերկացաւ փաստաբանը և մօտենալով, կանգնեց նրա առաջ. լսիր, բախտդ, ընդհակառակը, շատ լաւ բերել է. դու հիմա կարող ես հարլստանալ:

Եղօն զարմացած նայում էր փաստաբանին:

—Հասկան՞ում ես, ինչ եմ ասում. դու կարող ես հարստանալ:

—Ի՞նչպէս, աղա:

—Ա՛յ, այնպէս, որ դու գանգատ կը տաս զավօդի տիրոջից դատարանին և կը պահանջես երկու հազար ռուբլի. դատարանն էլ կը վճռի առնել նրանից այդ փողը և տալ քեզ:

—Բայց ինչի՞ համար, ինչ է արել ինձ զավօդի տէրը, որ նրանից գանգատ տամ:

—Ի՞նչ է արել, նա է մեղաւորը, որ թեղ կոտորուել է:

—Նա է մեղաւոր, բացականչեց Եղօն. չէ, աղա, հողի ունեմ տալու Աստուծուն. նա սկի էլ մեղաւոր չէ. նա ինչ անի, խեղճը, ես նրա երեսն անգամ չեմ տեսել:

—Բաս ո՞վ է մեղաւոր, յիմար, զայրացած ասաց փաստաբանը:

—Ո՛վ, իմ քոռ բախտը. Աստուած չուղեց, որ ես հարստանամ: տուեց թեւ չարդեց. եթէ ուզէր, թեւ սաղ կը մնար, ես էլ կ'աշխատէի, մի օր էլ գուցէ զաւօգի տէրը խղճար ինձ, իր նաւթի հորի մի օրուայ խփածը տար ինձ: Ձէ, աղա, հոգի ունեմ տալու, զաւօգի տէրը ոչ մի մեղք չունի. դեռ մարդն ինձ չորս ռուբլի բաշխեց, Աստուած նրա երեխաներին պահի:

Վարդապետի, երկու փաստաբանների և բժշկի ջանքերը՝ համոզելու Եղօին, որ զաւօգի տէրն է մեղաւոր, որովհետեւ նա չը պէտք է անփորձ, խամ մարդին այնպէս վտանգաւոր գործ յանձնէր, պէտք է ցոյց տար մեքենան դործածելու եղանակը—ապարդին անցան: Եղօն չը կամեցաւ համոզուել, այլ շարունակ կըրկընում էր.

—Ո՛չ, նա իսկի էլ մեղաւոր չէ. մեղաւորն իմ քոռ բախտն է:

Անճարացած, վարդապետը տուեց նրան հինգ ռուբլի և Եղօն, խոր գլուխ տալով. մեկնեց: Ճանապարհին նա մի խանութից մի բիշ հաց ու պանիր գնեց, դրեց խուրջինի մէջ, մի փոքրիկ էլ խաղալիք գնեց Մուկուչի համար և գնաց կայարան:

Եղօն ազատ շունչ քաշեց երբ հասաւ Աղստաֆայ, իսկ երբ շնչեց Դիլիջանի անտառների օդը, խմեց աղբիւրների պաղ, քաղցր ջուրը, նա վերակենդանացաւ:

Նա քայլում էր ու մտածում իր կեանքի այդ վերջին երկու շաբաթի մասին, եղբօր մասին, այն զարհուրելի պանդոկի մասին: Մի քանի օրից յետոյ նա գիւղ հասաւ:

—Եղօ, որդի, ի՞նչ շուտ, էս ի՞նչ օրում:

—Ապէր, բախտս փորձեցի և քոռ դուրս եկաւ. ձեռքս էլ վրան դրի:

—Եղբայրդ...

— Էլ մի հարցրու, նա աննամուս է, նա մեռած է մեզ համար:

— Փառք բեզ Աստուած, միմնջաց ծերունին լացականաւ, քո կամքն է,

— Փառք բեզ Աստուած, կրկնեց որդին:

Եւ վերստին սկսուեց գիւղական կեանքն իր արտու արօտով, իր վար ու ցանքով, իր հնազանդ ճակատագրով:

ՇԱՀՐԻԱՐ